

ATÖLYE B1A

Dezenformasyon ve Medya Eğitim Notu

Kenan Şener

Dezenformasyon nedir?

Sözcük, tümüyle yanlış olan veya içinde yanlış unsurların bulunduğu bilgileri işaret ediyor. Bir olay veya durumla ilgili nicel ve nesnel bilgiler yerine, yanlış bilgiyi, zarar verme amacıyla kasıtlı olarak yaymak anlamına geliyor. Başka bir deyişle toplumun davranışını değiştirme hedefiyle yanlış bilgi taşıyan enformasyonun, kötü niyetle ve belirli bir amaca yönelik olarak yayılması. Doğru bilgilerin içine yanlış bilgileri karıştırmak, doğruların bir kısmını anlamı etkileyecek biçimde saklamak da dezenformasyon sayılıyor. Siyasi ya da maddi amaçla manipüle edilmiş duygu ve düşünceler oluşması için yaygın karşılaşılan, tehlikeli bir bilgi düzensizliği türü olma özelliğini de taşıyor. Sık karıştırılan kavram mezenformasyon ise zarar verme kastı olmaksızın yanlış bilgi yaymak anlamına geliyor.

Bir haberin dezenformasyon içerip içermediğini nasıl anlarız?

Bir olayın habere dönüşmesi için gazetecilik süzgecinden geçmesi gerekiyor. Bu süzgeçten geçen ve habere dönüşen enformasyonun yanlış bilgi taşıyıp taşımadığını anlamamanın temel yollarından biri, dezenformasyonun tanımında gizli. "Kasıtlı ve zarar verme", ayırıcı saikler.

Eğer bir kasıttan ve zarar verme amacından şüpheleniyorsak, habere bazı sorular yöneltebiliriz. Haber hangi motivasyonla üretildi ve yayılıyor? Bilgiler ilk kaynaklardan mı alınmış yoksa ikincil ya da daha uzak kaynaklar mı kullanılmış?

Kaynakların ya da yayıncının yanlış yönlendirme kastı olabilir mi? Bu bilgilerin yayılması kime, nasıl zarar verebilir? İzlenim veya sezgiler haberde “gerçek” olarak verilmiş olabilir mi?

Haberi aldığımız kurum veya gazeteci güvenilir mi? Fotoğraf ve video gibi görsel unsurlar haberin ana konusuna mı ait? Kim, hangi amaçla üretmiş? Öncelikle bu sorulara yanıt aramak dezenformasyonu gösterebilir.

Medyada dezenformasyona karşı kullanılan teyit mekanizmaları neler olabilir?

Gazetecilerin dezenformasyona karşı açık ve belirgin bir farkındalıklarının bulunması gerekir, bulunduğu kabul edilir. Gazeteci en başta kaynağının kendisiyle paylaştığı bilgileri neden paylaştığını, kötü yönlendirme amacı taşıyıp taşımadığını sorgulamalı. Edinilmiş bilgilerin öncelikle “kaynaktan ve/veya farklı kaynaklardan doğrulama” yöntemiyle teyit edilmesi gerekir. Bunun yetersiz kaldığı durumlarla karşılaşılabilir.

Örneğin görsel ya da sayısal doğrulama için gün geçtikçe gelişen dijital doğrulama araç ve yöntemleri hakkında bilgi sahibi olmak gerekir. Bunlar arasında internet aramalarında ve araştırmalarında kullanılacak pek çok doğrulama yöntemi de var. Gazeteci bu konuyu kendisi için sürekli bir eğitim meselesi gibi görmeli, doğrulama için dijital yeteneklerini güncel tutmalı. Kurumsal medya için en önemli teyit mekanizması ise editör masası ve bu masaya yardımcı olacak doğrulama birimidir.

Dezenformasyonla Türkiye’de ve dünyada nasıl mücadele ediliyor?

Dezenformasyonla mücadelenin başta gazetecilik alanı olmak üzere tüm toplumsal alanda

yürütülmesi gerekir. Dezenformasyon, amacına ulaşabilmesi için örgütlü ve güçlü yapılara ihtiyaç duyar. Başta da devletler gelir. Politik büyük gruplar, devletler, devletlerle iş birliği içindeki gizli aktörler dezenformasyonu, troll orduları vb. eliyle yürüttüğü için buna karşı pek çok büyük mücadele merkezleri kurdu. Buralarda akademisyenler, uzmanlar, araştırmacılar bilgi düzensizliği ve aktörleri üzerine çalışma yürütür, topluma bu mücadelenin bilgisini aktarmaya çalışır. Türkiye'de mücadelenin, Ekim ayında yürürlüğe giren yeni basın kanunu ile yapıldığı söylene de bunun aslı yok. Medya sermayesinin şeffaflaşması ve üzerindeki siyasi baskıların sona ermesi başlangıç olabilir.

Medya okuryazarlığı dezenformasyonla mücadeleye nasıl katkı sağlar?

Dezenformasyonla mücadelede en temel ihtiyaçlardan biri medya okuryazarlığının güçlendirilmesi. Toplumsal bir eğitim başlığı olarak her bireyin karşılaştığı her bilgiyi sorgulayabilmesi, karşılaştığı haberlere eleştirel gözle bakabilmesi, haber ya da bilginin kim tarafından ve ne amaçla yayıldığını sorması gerekir. Kutuplaşma, bireylerin sadece kendileri gibi düşünen kaynaklardan haber ve bilgi aldığı yankı odalarına hapsolmaları sonucunu doğurur. Bu nedenle dezenformasyon, aşırı siyasi kutuplaşma olan toplumlarda çok kolay yayılır. Hem dezenformasyonun hem de mezenformasyonun etkisini azaltmaya çalışan çabaları en çok zora sokan da bu durumdur. Medya okuryazarlığı ve eleştirel düşünme becerisi, kutuplaşmış toplumlarda bireylerin tek bir haber ve bilgi kaynağıyla yetinmemesini, farklı kaynaklardan da haber ve bilgi alabilmesine olanak tanır.